

ביום? נימא, מדהוי פושע לענין נפילת שור חרש, שאם נפל בתוכו חייב, הוי חרש הוי נמי פושע לענין נפילת שור פקח המהלך ביום.

אלא לאו, שמע מיניה: לא אמרינן "מגו".

ומסקינן: אכן שמע מיניה.

שנינו במשנה: נפל לפניו מקול הכריה חייב.

אמר רב: הא דאמרינן נפל לפניו חייב, כשנפל על פניו ממש, וכן נפל לאחוריו דפטור, כשנפל לאחוריו ממש.

ג-א וזה וזה, בין נפל לפניו ובין לאחוריו, מיירי

שנפל בבור ולא מחוץ לבור, אלא שאם נפל השור בבור על פניו חייב, שההבל המצוי הבור המיתו, אבל אם נפל על אחוריו ומת מחמת החבטה, פטור. (1)

רב לטעמיה. דאמר רב: בור שחייבה עליו תורה להיזק מחמת הבלו דווקא, ולא להיזק מחמת חבטתו בקרקעית הבור. (2)

ושמואל אמר: שור הנופל בבור, בין מלפניו ובין מלאחוריו, חייב, שאין חילוק בין אם מת מחמת ההבל או מחמת החבטה.

שמואל לטעמיה, דאמר בור שחייבה עליו תורה, להזקק מחמת הבלו, וכל שכן להזקק מחמת חבטתו.

ומקשינן: אלא לשמואל, היכי דמי הא דקתני במשנה "נפל לאחוריו מקול הכרייה" דפטור?

ומתריצין: כגון דמחמת רעש הכריה נתקל בשפת הבור, ונפל לאחוריו הבור מחוץ לבור. (3) ומאחר ולא הוזק מהבור עצמו אלא רק מחמת רעש הכריה, פטור. (4)

ההבל ברשות הרבים אמרה תורה שחייב החופר בשמירתו כאילו זה ברשותו.

3. מלשון הגמרא נראה, שלדעת שמואל המילים לפניו ולאחוריו מוסבים על הבור שלפניו הפירוש הוא לתוך הבור ולאחוריו מחוץ לבור, ודלא כרב שפירש דקאי על הבהמה, וכך נקטו הנימוקי יוסף והמאירי, אבל בתוספתא משמע שאם נפלה הבהמה לתוך הבור חייב בכל גווני, ומשנתינו מיירי בנפלה מחוץ לבור שאם נפלה לפניו חייב לאחוריה פטור, ולפי זה גם לשמואל מוסכות המילים לפניו ולאחוריה על הבהמה.

4. התוספות לעיל [גב] פירשו בטעמו של שמואל המחייב חבטה בבור ופוטרו לאחוריו הבור משום שמחוץ לבור קרקע עולם הזיקתו, ובתוך הבור חידשה תורה שיתחייב אף על פי שאין הקרקע שלו אבל מחוץ לבור לא, וכן כתבו

1. הראב"ד תמה אם נחבט פטור לשם מה נקטינן נפל לאחוריו מקול הכריה, הא אף אם נפל סתם ונחבט פטור, וברש"י לעיל נב,א, כתב דאיירי דתנא רישא מקול הכרייה תנא ליה נמי בסיפא. ובמהר"ם שיף תירץ דבשור פיקח שנפל מעצמו לאחוריו פשיטא שפטור והכא קא משמע לן שאף על פי שנפל מקול הכרייה שאי אפשר לומר איבעי ליה לעיוני ולמיזל, פטור הואיל ונפל לאחוריו.

2. הגרנ"ט [סימן קכט] ביאר שיש חילוק בין קרקע לשאר מזיקים כמו שור ואש שמצד עצמם הם מזיקים, אבל קרקע מצד עצמה אינה מזיקה אלא שאם נפל עליה בכח הוא ניזוק, הילכך החופר בור ברשות הרבים שאינו מזיק בעצם פטור על החבטה, דקרקע עולם הזיקתו[אבל אם חפר ברשותו חייב כמבואר להלן] מה שאין כן ההבל שנוצר על ידי חפירתו אף על פי שכעת

רבי יוסף אמר, הא דקתני בברייתא בין לפניו ובין לאחריו חייב, הכא במאי עסקינן, שנכנס השור לחצר בעל הבור שלא ברשות, ובנזקי הבור, שהוזק הבור בנפילת השור, עסקינן.

ומאי ניהו נזקי הבור על ידי השור?

שהבאיש השור את מימיו של הבור כשנפל לתוכם.

דבנזקים שהוזק הבור על ידי השור, לא שנא אם נפל השור לפניו, ולא שנא נפל לאחריו, בכל גווני, בעל השור מחייב.

תני רב חנניא לסיועי לרב: כתיב [שמות כא] "כי יפתח איש בור, ונפל שם שור או חמור". ודרשינן: "ונפל", עד שיפול דרך נפילה, דהיינו שיפול על פניו, שכן דרך רוב בהמות, שנופלות על פניהן, מכאן אמרו: נפל לפניו מקול הכרייה, חייב, נפל לאחריו מקול הכרייה, פטור. וזהו כשנפל בבור.

אלמא, אם נפל בבור לאחריו, פטור כדרב.⁽⁵⁾

אמר מר: שור שנפל לפניו מקול הכרייה, בעל הבור חייב.

ומקשינן, ואמאי מחייבין את בעל הבור?

איתיביה ממה ששנינו: שור שנפל בבור, בין נפל לפניו ובין נפל לאחריו, חייב.

תיוכתא דרב, שפטר נפל לאחריו בבור!

אמר רב חסדא: מודה רב בבור המצוי ברשותו של זה שחפרו, דחייב, משום דאמר ליה הניזק בעל השור לבעל הבור, עליך לשלם ממה נפשך:

אי נפל השור על פניו ובהבלא המצוי בבור מית, הרי הבלא דידך הוא, שאתה חפרת את הבור וזהו דין בור שחייבה התורה.

ואי נפל לאחריו ובחבטה מית, עליך לתת את דמי השור, דלא אמר רב שחבטה פטור מן התורה אלא משום שאמרינן קרקעית הבור של בני רשות הרבים היא, ואי אפשר לתבוע את החופר על נזק שלא נעשה על ידיו או על ידי ממונו. אבל הכא החבטה, ברשות דידך הוא, והקרקע שלך הזיקתו. ומודה רב בזה, שחייב החופר, בין נפל השור לפניו ובין נפל לאחריו.

רבה אמר: הא דקתני בברייתא בין לפניו ובין לאחריו פטור, הכא במאי עסקינן, בשור מתהפך, כגון דנפל מלכתחילה אאפיה, ואחרי כן אתהפיד ונפל אנביה, דאמרינן הבלא דאהני ליה להזיקו בשעת נפילתו, הוא זה שאהני ביה בסופו שמת על ידו.

עליו תורה להבלו וכל שכן לחבטו כשמואל, ומאידך כתב [שם יח] שאם נפלה מקול הכרייה לאחריה פטור כרב, והשיגו הראב"ד שדבריו סותרים והוסיף אולי נסתפק לו אם הלכה כרב או כשמואל, וכתב הלחם משנה שהרמב"ם הוכרח לפסוק כרב שהברייתא מסייעתו ומאידך קיימא לן כשמואל בדיני, ולכך פסק לענין חבטה

הראשונים. ובשיטה מקובצת הביא בשם הרא"ה שטעם הפטור הוא מפני שנאמר ונפל שמה ודרשינן עד שיפול דרך נפילה ונפילה חוץ לבור אינה דרך נפילה.

5. הרי"ף פסק כרב מפני שהברייתא מסייעתו, והרמב"ם [נזקי ממון יב"ד] פסק דבור שחייבה

הילכך, בעל השור משלם מחצה, ובעל הבור משלם מחצה, אלמא סבר רבי נתן שבעל הבור נחשב כמזיק.

ומקשינן, והתניא: רבי נתן אומר, שור שדחף את חברו לבור, בעל הבור משלם שלושה חלקים, ובעל השור רביע, ומתריצין, לא קשיא.

הא דאמר רב נתן שבעל הבור משלם שלושה חלקים ובעל השור רביע, מיירי בשור תם שדחף את חברו, דכיוון שעל בעל השור לשלם חצי נזק כדין תם שהזיק, וכעת נשתתף בהזיק גם בעל הבור, נמצא שעליו לשלם חצי מן החצי שנתחייב בו, דהיינו רביע. ובעל הבור ישלם את שלושת החלקים האחרים.

נימא: כורה גרם ליה שיבהל ויפול לפניו, ואין לבעל הבית חלק בהיזקו של השור, ואף על פי שהכורה עצמו פטור משום שאינו אלא גורם נזק, וגרמא בניזקין פטור, מכל מקום מדוע בעל הבית חייב? (6)

ומתריצין, אמר רב שימי בר אשי: הא מני, רבי נתן היא. דאמר בעל הבור היזיקא קא עביד, והרי הוא שותף בנזק הנגרם לשור יחד עם הכורה, וכל היכא דלא אפשר לאישתלומי מהאי, כגון כאן, שאי אפשר לגבות מהכורה, מאחר ואינו אלא גורם לממון, משתלם מהאי, בעל הבור, את כל הנזק. (7)

דתניא, שור שדחף את חברו לבור, בעל השור חייב מאחר ושורו דחף בגופו את חברו, (8) ובעל הבור פטור משום שבלא דחיפת השור לא היה ניזוק מהבור.

רבי נתן אומר, שניהם שותפים בניזוקו,

באותו גרמא שהרי בכל אופן חיוב בור הוא בתורת גרמא, אבל אם אחר כרה, הכורה פטור משום שגרמא בניזקין בלי חיוב על בור פטור.

7. החזון איש [ה"ז] כתב שעיקר תירוץ הגמרא הוא מכך שמשנתינו כרבי נתן דאמר בעל הבור היזקא קעביד, וכל הנזק מתיחס אל הבור ואילו הכורה אינו אלא גורם בעלמא, אבל ההמשך — כי ליכא לאישתלומי מהאי אישתלומי מהאי משיגרא דלישנא נקטיה, ועיין קהילות יעקב.

8. רש"י פירש [ד"ה מאי דאית] שחייב נזק שלם משום שבעל השור כוליה היזקא עבד, וביאר החזון אי"ש הואיל והשור הולך ומזיק ואילו הבור עומד במקומו והניזק הולך אליו, ועיין פני יהושע. אבל התוספות פירשו שחייב בעל השור

כשמואל ולענין אחריו כרב וטעם החילוק הוא דדרשינן מונפל עד שיפול דרך נפילה ואם נפלה לאחוריה אינו דרך נפילה אבל חבטה הוי דרך נפילה, ועיין חידושי הגר"ש היימן [סימן ב].

6. רש"י בפירוש ראשון כתב אפילו אם הכורה הוא בעל הבור פרכינן אמאי חייב דכיוון דמשום גרמא נפל השור, נסתלק ממנו חיובא דבור. ועוד פירש דדוקא שהכורה אינו בעל הבוראלא שהוא שכירו, ותמה המהר"ם שי"ף דלפירושו שני מבואר שאם הכורה הוא בעל הבור חיב, והרי גרמא הוא ומה החילוק בין אם הכורה הוא בעל הבור או לא, וביאר החזון אי"ש דלעולם עיקר חיוב ניזקי בורו אינו אלא גרמא בעלמא ואף על פי כן חייבתו תורה, וממילא אם הכורה הוא בעל הבור, כיוון שסייע לבורו להזיק חייב אף

מהם כמזיק בפני עצמו, והאי כוליה הזיקא עבד, והאי כוליה הזיקא עבד.

ודקא קשיא לך אם כן לשלם האי פלגא והאי פלגא,

תריץ, משום דאמר ליה בעל השור לבעל הבור: אני בכל מקרה לא אשלם יותר מחצי נזק שכך הוא דין שור תם, והשתא שדחף שורי שור אחר לבורך אילו אתחייב גם כן בחצי נזק שותפותאי שנשתתפנו בנזק, מאי אהניא ליה?

הרי בלאו הכי היה עלי לשלם רק חצי נזק, ומשום הכי על בעל השור לשלם חצי מחצי הנזק דהיינו רביע, ובעל הבור ישלם שלושה חלקים.

איבעית אימא, לעולם קסבר רבי נתן דהאי פלגא הזיקא עבד, והאי פלגא הזיקא עבד, ודקא קשיא לך אי הכי נימא שבעל הבור משלם פלגא משום שעשה חצי נזק ובעל השור משלם חצי מדמי שור תם שהזיק דהיינו רביע, ואידך ריבעא נפסיד, ומדוע על בעל הבור לשלם שלשה חלקים,

תריץ הכי, משום דאמר ליה בעל השור שנפל לבעל הבור, אנא תוראי בבירך אשכחיתיה, וכיוון שברשותך נגמר הנזק

והא דאמר רבי נתן זה נתן מחצה וזה נתן מחצה, מיירי במועד.

ופרכינן: ובתם, דאמר רבי נתן בעל הבור נתן שלושה חלקים ובעל הבור רביע, מאי קסבר?

אי קסבר שיש לדון את כל אחד מהם כאילו רק הוא הגורם למיתת השור, והאי כוליה הזיקא עבד, והאי כוליה הזיקא עבד, (9) אם כן, היה לו לומר, האי משלם פלגא, והאי משלם פלגא. כי על בעל השור לתת את כל חצי הנזק כדין שור תם, ובעל הבור את הנותר.

ואי קסבר, הואיל ושניהם הזיקו יחד חשבינן להו דהאי פלגא הזיקא עבד, והאי פלגא הזיקא עבד, היה לו לומר, בעל הבור משלם פלגא, שהרי הזיק רק חצי, ובעל השור רביע, דהיינו חצי מחיובו של תם המזיק. ואידך ריבעא, הנותר, מפסיד.

ואם כן, איך תיתכן החלוקה של שלושה חלקים מבעל הבור ורביע מבעל השור,

אמר רבא: רבי נתן דיינא הוא, ונחית לעומקא דדינא.

לעולם קסבר רבי נתן דחשבינן לכל אחד

ובשערי יושר [ז'כא] הקשה אם הנזק מתיחס כולו לכל אחד מהם מדוע לא אמרין רצה מזה גובה רצה מזה גובה כדרך שאמרו בגזל ובא אחר ואכלו קודם יאוש, וביאר דכיוון שאף אחד מהם לא עשה מעשה גמור המחיבו אלא רק בסיוע חברו ממילא אי אפשר לחייב אף אחד מהם על יותר מחצי מה שאין כן בנגזל שכל אחד עשה מעשה המחייב מצד עצמו.

בחצי נזק ובעל הבור פטור לגמרי דילפינן מונפל ולא שיפילוהו אחרים.

9. ברש"י מבואר שכל אחד היה יכול לעשות את כל הנזק בעצמו ולכן שייך לומר על כל אחד האי כוליה הזיקא עבד, ובשיטה מקובצת הביא בשם הרא"ה שאף שכל אחד נצרך לסיועו של חברו, מכל מקום יש לומר שהנזק מתיחס לכל אחד הואיל ובלעדיו הנזק לא היה נעשה.

אבל הבא, מצי אמר ליה בעל אבן לבעל הבור: אי לאו בירא דידך, אכנא דידי, מאי הוה עבדא?

הרי אי הוה מיתקל, בה הוה נפל, וקאי! הרי גם היה נופל מהתקלותו באבן שלי, היה יכול להעמד כל רגליו, מבלי להנזק.

קא משמע לן דאמר ליה העל הבור לבעל האבן: אי לאו אבן, לא הוה נפיל לבירא!

איתמר: שור של אדם, ושור שהוא "פסולי ג-ב המוקדשין" [שור שהיה קרבן ונפסל משום שנפל בו מום, ואפילו הוא בכור שנפל בו מום, שעל אף שהוא שייך לכהן, ונאכל בכל מקום כחולין, אין חייבים על היזק שהזיק אחרים], שננחו ביחד שור אחר, ורק השור של ההדיוט חייב לשלם נזק, ולא השור של פסולי המוקדשים:

אביי אמר, משלם חצי נזק.

רבינא אמר: משלם רביע נזק.

ומעמידה הגמרא את מחלוקתם בשתי אפשרויות:

האחת, הא והא בתם, אביי ורבינא שניהם

כאילו את קטלתי¹⁰ הילכך מאי דאית לי לאישתלומי מהיאך, מבעל השור, שהוא חצי מחיובו של תם דהיינו רביע, משתלמנא ממנו, מאי דלית לי לאשתלומי מהיאך, משתלמנא ממך, ומשום הכי אמר רבי נתן שעל בעל השור לשלם רביע ועל בעל הבור שלושה חלקים, ובמועד כל אחד ישלם מחצה,

אבל רבנן סברי, השור שהתחיל בנזק חשבינן ליה כאילו הוא עשה את כל הנזק, הילכך בשור מועד ישלם בעל השור נזק שלם, ובעל הבור פטור, ובשור תם □ בעל השור ישלם פלגא, ואת הנותר הניזק מפסיד.

אמר רבא: הניח אבן על פי הבור, ובא שור ונתקל בה, ונפל בבור, באנו למחלוקת רבי נתן ורבנן.

שלפי רבי נתן מתחלק הנזק בין שניהם, ולפי רבנן בעל האבן, שגרם את הנפילה, מתחייב. וכאן אין לבעל האבן את הפטור של גרמא, שהרי האבן תקלה של בור היא!

ותמהה הגמרא: פשיטא שנחלקו בכך!

ומשנינן: מהו דתימא, התם הוא דאמר בעל הבור לבעל השור: אי לאו בירא דידי, תורא דידך הוה קטיל ליה.

כתב: לא תדקדק במה שאמרו אנא תוראי בבירא אשכחתי דודאי אף על גב דליכא למימר הכי משתלם מיניה, וכן כתב התוספות רי"ד שבכל שני מזיקים שהאחד פטור גובה הכל מן השני. וכתב הטור [תי"ט] בשם הרמ"ה שנים שהזיקו והאחד ברח משתלם מן האחר, ודווקא עד שיעור שהיה מתחייב זה המשלם היכא דהוה עביד ליה לחודיה, והטור חולק דלא אמר רבי נתן

10. התוספות פירשו דמשום שהבור גמר הנזק דומה כמי שעשאו כולו ואמרינן כי ליכא לאישתלומי מהאי אישתלומי מבעל הבור, ולקמן [עמוד ב ד"ה הא] כתבו שדווקא בשור ובור שדומה שנעשה כל הנזק על ידי הבור גובה ממנו את כל מה שלא מצי לאישתלומי מאידך, אבל בשני מזיקים שאחד פטור מן התשלומים אי אפשר לגבות את כל הנשאר מהשני, והרמב"ן